

De Bonds­dag­verkiezingen: Duitse koersvastheid zou Europa moeten koesteren

In september gaan de Duitsers naar de stembus. Europa toont grote interesse voor de verkiezingen in zijn sleutellidstaat. Wie zal na september in Duitsland de scepter zwaaien? Welke partij het ook zal worden, tot een stevige koerswijziging van Duitsland zal het niet komen. Het beleid zal na september in essentie hetzelfde blijven.

De Bonds­dag­verkiezingen wordt in de Europese media breed uitgemeten. Zij krijgt meer aandacht dan een verkiezing voor het Europees Parlement ooit ten deel is gevallen. Voor Europa is de keuze die in Duitsland wordt gemaakt cruciaal. Je zou bijna kunnen stellen dat in een echte Europese democratie de Europese volkeren de Bondsregering moeten kunnen kiezen. In de financiële en economische crisis is het immers de Bondsrepubliek die in de ‘Duitse Eurozone’ de richting aangeeft.

Voor andere landen in Europa is het soms de vraag of er bij verkiezingen nog wel wat te kiezen valt. In lidstaten die afhankelijk zijn geworden van financiële steun of die er niet in slagen aan de Maastricht-criteria te voldoen, is de speelruimte voor beleid minimaal. Het volk kan bij verkiezingen misschien nog wel een andere regering kiezen, maar geen andere politiek. Hoe meer Europa zich richting een transferunie ontwikkelt, hoe verder democratie en nationale soevereiniteit worden uitgehold. Om geld te krijgen, moeten de ontvangende landen immers aan strikte voorwaarden voldoen die het budgetrecht, als het kernrecht van het parlement, ondermijnt.

Duitsland, dat onder het bewind van Angela Merkel de crisis vooralsnog relatief ongeschonden heeft doorstaan, heeft in principe geen last van deze politieke dwangsituatie. Toch is de keuze bij de Duitse Bonds­dag­verkiezing zeer beperkt. Op vrijwel alle beleidsterreinen zijn de verschillen tussen de grote politieke partijen minimaal. In landen die min of meer in een dwangsituatie terecht zijn gekomen, bloeien partijen die niet-realistische alternatieven voorstaan, terwijl in Duitsland, dat meer armslag heeft, de kiezer juist naar het midden trekt.

Dit heeft deels te maken met een brede consensus over thema's als Europa, buitenlandse politiek, veiligheidsbeleid, sociale-markteconomie, energie en duurzaamheid. Bovendien heeft Bondskanselier Merkel vrijwel alle thema's waarmee sociaal-democraten en groenen zich zouden kunnen profileren, naar zich toegetrokken. Denk slechts aan de *Energiewende*. Dat de verkiezingscampagne voor Peer Steinbrück zo desastreus is verlopen, is ook het gevolg van het onvermogen van de SPD nog een thema te vinden waarmee zij zich echt van de CDU kan onderscheiden. De poging om het SPD-profiel vooral in sociale rechtvaardigheid te zoeken, liep al onmiddellijk stuk op de ongeloofwaardigheid van de lijsttrekker in dezen.

Ton Nijhuis is wetenschappelijk directeur van het Duitsland Instituut Amsterdam.

Een politiek volatiel Duitsland zou de nekslag voor Europa betekenen. Foto Conan / Conanil

Wat de uitkomst van de verkiezingen ook wordt en met wie Merkel een coalitie smeedt (FDP, SPD of Bündnis 90/Die Grünen), het beleid zal na september niet wezenlijk veranderen. Wanneer François Hollande hoopt dat een nieuwe coalitie waaraan ook de SPD deelneemt een minder strenge houding zal aannemen, dan vergist hij zich jammerlijk. Misschien dat in de retoriek de nadruk wat meer op groei komt te liggen en de toonzetting wat milder wordt, maar het beleid zal in essentie hetzelfde blijven.

De Duitse bevolking vertrouwt Angela Merkel het meest toe dat zij Duitsland veilig door deze aanhoudende crisis loodst en de kosten ervan voor de Duitse belastingbetaler binnen de grenzen weet te houden. Tegelijkertijd is het niet eenvoudig te omschrijven waar Merkel in de Europese en buitenlandse politiek precies voor staat. In de groeiende stroom van biografieën die de afgelopen jaren over Merkel verschenen zijn, slaagt geen enkele auteur erin haar Europese en buitenlandse politiek trefzeker samen te vatten, of een indicatie te geven van wat we van haar in de toekomst ten aanzien van concrete vragen kunnen verwachten. Hoever is Duitsland bereid te gaan om de euro te redden, en welk Europa staan de Duitsers daarbij voor. Wat wil Merkel Groot-Brittannië aanbieden om de Britten over te halen in de EU te blijven? Hoe is haar verhouding met de Verenigde Staten en Rusland eigenlijk?

Dat het zo moeilijk blijkt op deze vragen een eenduidig antwoord te geven, is tekenend voor het beleid van Angela Merkel. Haar politiek is niet programmatisch, maar pragmatisch, eclectisch en niet principieel, en qua stijl eerder onderkoeld. Duitsland heeft in zijn Europese en buitenlandse politiek vaak geen vastomlijnde standpunten en geen *red lines*. Merkel is meer iemand die telkens de bestaande situatie inschat en daar het beste van probeert te maken. Dat leidt tot een politiek die sterk op de *status quo* is gefixeerd. “Fahren auf Sicht”, zoals minister van financiën Wolfgang Schäuble het eens formuleerde. Politiek als crisismanagement en aanpassen aan veranderende omstandigheden en niet als het omzetten van idealen en het vormgeven aan de toekomst.

Nu wordt er in commentaren in de Europese pers vaak over geklaagd dat het Merkel aan grootse idealen en visioenen ontbreekt. Is dat echt zo erg of eerder een zegen? De grote Europeaan Helmut Kohl gaf

De roep om Duits
leiderschap komt
vooral neer op de
wens dat Berlijn de
portemonnee
trekt

een paar jaar geleden in een interview toe dat hij de euro tegen de wil van het Duitse volk had doorgedrukt. Hij wist dat een referendum over afschaffing van de D-Mark negatief zou uitvallen. Soms moet de democratie even opzij worden gezet, aldus Kohl. Moeten we hem en François Mitterrand nu prijzen als staatsmannen die hun verantwoordelijkheid namen? Of moeten we toch constateren dat zij het zijn geweest die Europa met hun niet doordachte experiment in de ellende hebben gestort? Dat de bedoelingen goed waren en de liefde voor Europa groot, lijkt me geen excuus. Dan maar liever de weinig emotionele, voorzichtige politiek van Merkel, met haar gecalculeerde stappen, zo denkt het overgrote deel van het Duitse electoraat. En zij zijn het met Merkel eens dat de problemen waarin de verschillende lidstaten verkeren, thuis gemaakt zijn en ook alleen daar kunnen worden opgelost, en niet door Brussel, de Europese Centrale Bank of Berlijn. De roep om Duits leiderschap komt toch vooral op de wens neer dat Berlijn de portemonnee trekt. Ondanks zijn economische macht is Berlijn niet in staat om in zijn eentje de euro te schragen. Want laten we wel wezen, Duitsland mag dan nu gezien worden als het succesmodel, feitelijk is de economische groei minimaal en bovendien fragiel.

Geen grote projecten, geen verrassende verkiezingsresultaten, geen grote koerswijzigingen. Dit alles heeft ook voordelen. Het draagt bij tot bestendig beleid – koersvastheid, waar we in Nederland nog wat van kunnen leren. Juist in een periode van crisis en waarin bijna alle landen politiek zwalken, is het goed dat er in het centrum van Europa een groot land is dat nog als anker kan dienen. Een politiek volatiel Duitsland zou de nekslag voor Europa betekenen.

Continuïteit en betrouwbaarheid zijn waarden op zichzelf. Het principe van een bondgenootschap is in zijn kern niets anders dan het begrenzen van wantrouwen. Dit geldt ook voor Europa. Wanneer over Europa als vredesproject wordt gesproken, wordt eigenlijk bedoeld dat de Europese integratie tot doel heeft het wantrouwen tussen de landen van Europa te verminderen. In de crisis neemt het wantrouwen echter toe en wordt de instabiliteit en onvoorspelbaarheid van de politiek groter. Dit roept de angstige vraag op of meer dan zestig jaar integratie tot niet meer dan een dun laagje vernis van vertrouwen heeft geleid. Met die vraag in het achterhoofd is de koersvastheid van de Duitse politiek en de voorspelbaarheid van het Duitse electoraat een groot goed, dat het vertrouwen waard is.